

Ei journalismi ole tärkeää, julkisuus on

Hyvän journalistisen tavan perustana on kansalaisten oikeus saada oikeita ja olennaisia tietoja, joiden avulla he voivat muodostaa totuudenmukaisen kuvan maailmasta ja yhteiskunnasta.

(SJL: Journalistin ohjeet, Johdanto)

Uutiskeisarin uskottavuus

Todellisuutta vastaavan merkittävän tiedon välittämistä kansalaisiksi ymmärretylle yleisölle on totuttu pitämään journalismin – ja ennen muuta uutisten – yhteiskunnallisena ydintehtävänä. Ammattikunnan ohjelmatekstit ja eettiset ohjeet eri puolilla Eurooppaa ja maailmaa (ks. www.uta.fi/ethicnet/) toistelevat kilvan tämän tehtävän ensisijaisuutta. Sen tärkeys on omaksuttu myös yleisemmän arkijärjen itsestäänselväksi osaksi.

Journalismin lippulaivan televisiouutisten viimeaikainen ”melodramatisoitumiskehitys”¹ myös Suomessa ei näytä toistaiseksi horjuttaneen uutisjournalismin julkilausuttua asemaa yleisesti merkittävän toden tiedon uskottavana välittäjänä. Sitä eivät ole tehneet myöskään uutisteollisuuden tappotahtisuuden toimittajissa aika ajoin synnyttämät itsekriittisyyden puuskat. Vielä vähemmän uskottavuutta on hetkauttanut tutkijoiden jo pitkään esittämä arvostelu uutisten kapea-alaisuudesta ja elitistisyydestä.

Yleisönkään näkökulmasta uutisjournalismi ei käytännössä suoriudu vaativasta tehtävästään kovin mairittelevasti. Tietoon, jota uutiset välittävät ja tapoihin, joilla ne tämän tekevät, saatetaan olla hyvinkin tyytymättömiä. Lajityypin rajallinen ja vaihtumaton henkilögalleria, kielteisten asioiden korostunut asema, uutistarjonnan lisääntynyt määrä, aiheiden samuus ja toisteisuus aiheuttavat turtumusta, tympäännystä ja ahdistusta. Tästä huolimatta uutisten tärkeyttä tiedonvälittäjänä tähdennetään tutkimustilanteissa ja muissa julkisiksi mieltävissä yhteyksissä. Myös tietämättömyys journalistisista ammattikäytännöistä ja ”tarve” olla selvillä yhteiskunnan päiväkohtaisista asioista estävät ihmisiä kysymästä ääneen, onko uutiskeisarilla oikeastaan vaatetta.²

Ehkä oleellisimmin julkilausuttua uutisuskoa vahvistaa journalismiin sisäl-

tyvä lupaus referentiaalisesta – ja uutisten osalta välittömän nykyyhetkisestä – yhteydestä ihmisten omia todellisuuksia laajempaan ihmisyhteisön todellisuuteen. Tässä todellisuusyhteyden ylläpitotehtävässä eivät ole ensisijaisia uutisten sisällöt. Tärkeämpää on se, että uutiset ilmaantuvat säännöllisin väliajoin eri viestintien kautta vakuuttamaan yksittäisille elinpiireille rinnakkaisen sosiaalisen maailman olemassaoloa ja jatkuvuutta. Lajityypin todellisuusilmoitusten tai todellisuuden tilannekatsausten seuraamisesta on kehkeytynyt päivittäisiä rituaaleja, jotka tarjoavat tuntua pysyvistä jäsenyydestä muiden ihmisten kanssa jaetussa yhteisössä. Uutisrituaaleissa kokemus lajityypin monopoliasemasta yhteiskunnan ”toden diskurssina” kietoutuu mutkikkaalla ja vaikeasti purettavalla tavalla yhteen arkisten rutiinien kanssa.³

Journalismin kollektiivista turvallisuudentunnetta pönkittävä toiminta ei sinällään ole mikään uutinen. Yhdysvaltalaisessa joukkoviestinnän tutkimuksessa kiinnitettiin jo yli puoli vuosisataa sitten huomiota siihen, että pikemminkin kuin sanomalehden sisältöjä, ihmiset kaipaavat sitä turvallisuudentunnetta, joka liittyy lehden päivittäiseen ilmestymiseen sinänsä.⁴ Suomalaisessakin tutkimuksessa journalismin merkitys yhteisöön kuulumisen tunteen tuottajana pilkkahti esiin 60-luvulla mutta ei tuolloin – informatiivisen joukkoviestintäkäsityksen kulta-aikana – herättänyt tutkijoissa laajempaa ja jatkuvampaa kiinnostusta.⁵

Rituaalinen näkökulma tekee ymmärrettäväksi kaksijakoisen suhtautumisen uutisjournalismiin eli sen, että samaan aikaan kun uutisten tärkeyttä vakuutetaan, lajityyppiin ollaan myös perinjuurin turhautuneita ja kyllästyneitä. Journalismin uskottavuuden julkilausuttu horjuttaminen saattaisi synnyttää kulttuurisessa selkäpiissä pelonsekaista värinää koko todellisuuden romahtamisesta kasaan ja tuottaisi näin uhan ontologiselle turvallisuudelle. Pelkkä ajatus, että uutisjournalismi lakkaisi esittämästä todellisuutta sellaisena kuin sen on lajityypin kautta opittu ja totuttu olevan, voi herättää torjuntaa. Uutisten julkinen epäileminen tekisi hämmentävällä tavalla näkyväksi myös kaksijakoisen suhtautumisen lajityyppiin. Se pakottaisi kohtaamaan eksistentiaalisesti ahdistavan kysymyksen sosiaalisen todellisuuden epävarmasta sopimusluonteesta ja todellisuutta koskevan tiedon tulkinnanvaraisuudesta.

Ripustautuminen journalismin tiedonvälitysfunktioon todellisuuden itsensä takaajana onkin johtanut tilanteeseen, jossa journalismia on vaikea tehdä toisin kuin sitä nykyisellään tehdään. Samaan aikaan etenkin uutisten lähes joka leirissä herättämä tyytymättömyys ja kritiikki edellyttäisivät journalismilta juuri kykyä muuttua ja kehittyä.

Äkkipäätä katsoen journalismi tuntuukin ajautuneen umpikujaan, jossa sillä on valittavanaan vain kaksi vaihtoehtoa: säilyttää uskottavuus yleisesti merkittävän toden tiedon välittäjänä hinnalla millä hyvänsä tai joutua perikatoon.

Tilanteessa ammattikunnan edustajat varjelevat journalismin viimeistä viikunalehteä rallattamalla paniikinomaisesti:

- Mistä on journalismin uskottavuus tehty?
- Oikeista ja olennaisista tiedoista.
- Mielipiteiden ja tosiasioiden erottamisesta.
- Toimittajan ulkopuolisuudesta.
- Faktojen neutraalista ja yleispätevästä esittämisestä.
- Niistä on journalismin uskottavuus tehty.

Tieto esineenä ja tieto prosessina

Journalistisen itseyttömyyksen huomioonottaen arvio, että uskottavuuden menettäminen merkitsisi ammattikäytännön turmiota, on tietenkin tolkullinen. Ainoa mahdollinen tulkinta tilanteesta se ei kuitenkaan ole.

Ongelma ja samalla sen ratkaisu piilevät journalismin pyhimmässä opinkappaleessa tiedon välittämisessä tai täsmällisemmin tavassa, jolla tiedon luonne tulee journalismin yhteydessä ymmärretyksi sekä ammatin sisällä että yhteiskunnassa yleisemminkin. Journalismin umpikujan avaamiseksi on siten välttämätöntä – toimittajakunnan ennakoitavissa olevan tantrumkohtauksen uhallakin – ravistella journalistisen tiedon toteemipaalua ja ongelmallista sen itsestäänselvyys.

Journalismille on ensiksikin ominaista käsittää tieto esineen kaltaiseksi ilmiöksi, joksikin joka voidaan – ammatillisten taitojen ja professionaalien integriteetin mahdollistamin ponnistuksin – etsiä, paljastaa, tarvittaessa puhdistaa intresseistä ja siirtää sen jälkeen kansalaisten käyttöön. Ammattikunnan eettiset ohjeet havainnollistavat tiedon esineluonnetta osuvasti. Niissä (uutis)journalismin vaatimuksiksi asetetaan ”tiedon löytäminen ja sen vääristeleminen välittäminen yleisölle”, ”faktojen kokoaminen ja vinoutumaton raportointi”, ”toden, täyden ja puolueettoman informaation kerääminen kaikista käytettävissä olevista lähteistä”, ”perustuminen totuuteen ja faktoihin, jotka on todennettu asianmukaisin keinoin”, ”yleistä merkitystä omaavan informaation tutkiminen ja levittäminen”, ”paikkansapitävien faktojen levitys” ja niin edelleen.⁶ Tiedon esineluonteeseen kuuluu, että siihen sisältyvät tosiasiat voidaan ja että ne myös tulee aina esittää niin toimittajan omista kuin muiden tahojen mielipiteistä erotettuina.

Ohjeiden taustalla on ajatus, että professionaalien toimintatapojen noudattaminen takaisi toimittajalle aseman, josta hän voi paitsi löytää intresseistä, tulkinnoista ja mielipiteistä riippumattomat faktat, myös esittää ne ei-kenenkään näkökulmasta, kaikille samalla tavalla tosina. Tällöin myös tiedon välittämisen uskottavuuskriteerit tulisivat täytetyiksi. Oletus on kuitenkin tyhjän

päällä sikäli, että jo sen ratkaiseminen mikä on missäkin tilanteessa oikeaa ja olennaista tietoa vaatii tulkintaa. Tulkinnan tekeminen taas ei käy päinsä ilman asioiden arvottamista ja suhteuttamista toisiinsa sekä tarvittaessa niiden arvioimista yhteydessä erilaisiin taustoihin, syihin ja seurauksiin. Tältä kannalta myös tosiasioiden ja mielipiteiden erottaminen muistuttaa viivan piirtämistä veteen.

Journalismin tiedonvälitystehtävästä puhuttaessa on syytä lisäksi muistaa, että tieto on aina jostakin, usein jopa jonkin tietyn, nimettävissä olevan tahon näkökulmasta tuotettua. Tällöin se ei myöskään voi olla kaikille samalla tavalla totta. Myöskään näkökulmat, joista tieto journalistisesti esitetään, eivät koskaan ole neutraaleja. Se, millaisesta ja millä tavalla valitusta näkökulmasta journalismi kulloinkin asiat yleistää ikään kuin universaalisti ja yleispätevästi tosiksi, on itse asiassa ydinkysymys tarkasteltaessa journalismin uskottavuutta yhteiskunnassa yleisesti merkittäväksi esittäytyvän tiedon välittäjänä.

Ei tarvita kriittistä uutistutkijaa panemaan merkille, että journalismin nykyisellään välittämä tieto koostuu kaikkea muuta kuin ohjelma- ja juhlapuheiden kuuluttamista puhtaista ja riippumattomista tosiasioista. Tosiasiatietona esitetty palautuu usein laitostuneiden tiedontuottajien toimintaan tai yhteiskunnassa vallakkaiden toimijoiden tulkintoihin. Näiden koneistojen ja tahojen ulkopuolelta on journalismissa vaikea saada jalansijaa tiedon uskottavina lähteinä. Kuten muun muassa Kunelius on huomauttanut, journalismin toiminta käytäntönä perustuu pitkälle menevään ja öljytysti toimivaan yhteistyösuhteeseen tiedon vakiintuneiden laitosten kanssa.⁷ Tämän yhteistyön osana tulevat määritellyiksi yleisesti tosien asioiden piiri ja niitä koskevan paikkansa-pitävän ja relevantin tiedon luonne. Samalla yhteistyössä vahvistetaan aina uudelleen yhden osapuolen asema vakavasti otettavien tietojen lähteenä ja toisen asema niiden uskottavana esittäjänä. Käytännössä professionaalit tietolähde- ja esitysstrategiaavalinnat, joiden oletetaan takaavan esitettyjen faktojen neutraalius ja niiden totuutta vastaava välittäminen, tuottavatkin yksien, mutta eivät toisten tahojen näkökulmat yleisesti päteväksi tiedoksi.

Tiedon intressidonnaisuuden avoin tunnustaminen olisi ensiaskel journalismin umpikujan avaamisessa, sillä se tekisi tilaa tiedon sosiaalisuuden ymmärtämiselle. Tulossa palamattomien tosien asioiden sijasta tiedon voidaan nähdä muotoutuvan yhteisöllisissä vuorovaikutusprosesseissa. Kyse on keskustelu- ja neuvottelusuhteissa dialogisesti syntyvästä ja niissä myös muuttuvasta arviosta yhteiskunnan asioista ja asiantiloista. Tiedon käsitettä ei siten ole hedelmällistä irrottaa tietoon päätyminen kollektiivisista prosesseista. Samalla sen olemusta koskevien kysymysten – mikä on totuutta vastaavaa tietoa ja miten journalismi voi sen löytää ja välittää vääristymättömänä – sijasta nousevat etualalle *tietämistä* koskevat toiminnalliset kysymykset: miten kulttuurissa tiede-

tään ja kuinka siinä voitaisiin tietää moninaisemmin sekä kenen tietoa ja mil-laista tietämisen tapaa journalismi omalla toiminnallaan tukee?⁸

Tiedon tällainen käsittäminen avaa toiminnallisen ulottuvuuden myös yhteiskunnalliseen subjektiuteen ja journalismin rooliin sen yhtenä tuottajana. Missä tiedon esineluonteeseen sitoutuva journalismi asemoi ihmiset vaihtoeh-dotonta sosiaalista maailmaa voimattomana seuraavaksi yleisöksi, siinä journa-lismi tiedon prosessuaalisuudesta lähtiessään mahdollistaisi heille roolin julkis-ona, joka voi itsekin osallistua ja vaikuttaa asioihin.

Julkisuuden ensisijaisuus

Tiedon esinetulkinnan hylkäämisestä seuraa journalismin kannalta parikin pe-rustavaa seikkaa. Ensiksikin yhteiskunnallisesti merkittävän tiedon ”löytämi-nen” ja ”välittäminen” muille ei nyt rajoitu journalistisen profession yksinoi-keudeksi, jonka hoitamiseen kohdistuvan arvostelun toimittajat voivat amma-tillisen itseymmärryksensä nojalla sysätä syrjään. Tiedon julkinen etsintä on avoin vuorovaikutus- ja oppimisprosessi, johon jokaisella halukkaalla on olta-va oikeus osallistua.

Toiseksi juuri julkisuus nousee avainkäsitteeksi, jonka pohjalta voidaan läh-teä pohtimaan myös journalismin umpikujan avaamista. Julkiset dialogit hah-mottuvat tällöin keinoksi hakea ja tuottaa moninäkökulmaista, yhteisölliseltä kannalta hyödyllistä ja pätevää tietoa. Sinällään myös julkisen keskustelun edistäminen sisällytetään juhla- ja ohjelmapuheissa journalismin tärkeisiin yh-teiskunnallisiin tehtäviin. Se kuitenkin määrittäyty toissijaiseksi tiedon välittä-miseen nähden ja samalla sille alistaiseksi. Journalismin katsotaan synnyttävän keskustelua ulkopuolellaan, esitystensä välittämän merkittävän tiedon ansios-ta tai sen seurauksena.⁹ Tähän liittyy professionaali oletus journalismin ensisi-jaisuudesta suhteessa julkisuuteen – ilman edellistä ei olisi jälkimmäistä. Sitä vastoin virallisista linjauksista ei juuri tapaa ajatusta, että julkisuus olisikin journalismin toiminnan lähtökohta ja että journalististen esitysten tulisi toi-mia itsessään areenoina yhteiskunnallisen keskustelun käymiselle – ja näin paikkoina, joissa tietoa julkisesti tuotetaan.

Kiintoisaa sinänsä on, että suomalaisen journalistikunnan eettisissä ohjeis-sa viitataan kyllä pyrkimykseen ”edistää keskustelua” mutta sanaa ”julkisuus” tai ”julkinen” ei niissä tässä yhteydessä eikä muutenkaan esiinny. Monien mui-den maiden (englanniksi käännettyissä) ohjeistoissa sitävastoin vilahtelevat sa-nat ”public” ja ”public interest”. Nekin viittaavat silti kansalaisille määriteltyyn oikeuteen tietää – journalismin välityksellä tietenkin – yleisesti merkittävistä asioista, eivätkä ne sisällä käsitystä julkisuudesta ja julkisesta keskustelusta

journalismin pontimena, saatika kansalaisista julkisuuden osapuolina. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, sillä ammatillisten ohjelmatekstien keskeinen funktiohan on profession itselleen vakiinnuttaman työnjaollisen reviirin – tässä tapauksessa yhteiskunnassa tärkeiksi sovittujen asioiden päiväkohtaisen raportointitehtävän – julkilausuminen ja suojeleminen.

Jotta journalismille ylimalkaan voitaisiin miettiä uusia suuntia, julkisuutta on syytä lähestyä vähemmän journalismikeskeisesti ja kiinnittää sen määrittely laajempiin yhteisöllisiin vuorovaikutusprosesseihin. Julkisuus on hedelmällistä ymmärtää eri tavoilla ja eri paikoissa avoimesti ja julkisesti toteutuvaksi kollektiiviseksi viestinnäksi. Tästä lähdettäessä journalismi hahmottuu vain yhdeksi julkisuutta tuottavaksi kulttuuriseksi käytännöksi. Julkisuuden analyttinen irrottaminen journalismin ”alaisuudesta” on tärkeää siksikin, että tämä suhteellistaa journalismin monopoliaseman ja avaa mahdollisuuksia pohdita uudenlaisten, journalismia haastavien julkisuuksien tuottamista.

Kun lähtökohdaksi otetaan julkisuus, keskeiseksi journalismia koskeväksi kysymykseksi nousee, millaista julkisuutta journalismi omilla käytännöillään tuottaa ja miten. Tällöin voidaan arvioida toisesta suunnasta myös journalismin yhteiskunnallisia tehtäviä ja tapaa, jolla se niistä suoriutuu. Selvää on, että julkisuuden lähtökohdasta journalismin ensisijaiseksi tehtäväksi ei asetu edesauttaa ”kuvan muodostamista maailmasta”. Sitä vastoin tärkeäksi käy nostaa käsittelyyn yhteiskunnassa tärkeitä ja ongelmallisia kysymyksiä ja ennen muuta järjestää niitä koskaa laaja-alaista ja moniäänistä julkista keskustelua. Journalismin haasteeksi nousee myös tarjota diskursiivista tilaansa julkiseksi areenaksi, jolla ihmiset voivat nimetä ja määrittellä yhteisiä ongelmia ja hakea niihin yhdessä ratkaisuja.

Kyseessä on tietenkin yleisempi julkisuuteen liittyvä haaste, johon voidaan pyrkiä vastaamaan muun muassa uuden viestintätekniikan avulla. Nykyiselläänhan yhteiskunnasta puuttuu paikkoja, joissa kansalaiset voisivat tunnistaa itsensä julkisiksi toimijoiksi ja ryhtyä ottamaan julkison roolissa osaa keskusteluun yhteisistä ongelmista ja neuvottelemaan niistä kollektiivisessa prosessissa. Julkisen keskustelun ja toiminnan tilat ovat tärkeitä siksikin, että niiden mahdollistamissa vuorovaikutustilanteissa ihmisille tarjoutuu tilaisuuksia avartaa omaa ajatteluaan ja ymmärtää – yhdessä muiden kanssa – enemmän ja monipuolisemmin sekä tuottaa yhteistyössä myös uutta tietoa.

Journalismi ja julkisuuden tuottaminen

Jos Journalistin ohjeet kirjoitettaisiin uudelleen julkisuuden lähtökohdista, ne voisivat alkaa seuraavasti:

Hyvän journalistisen tavan perustana on kansalaisten oikeus osallistua tasavertaisina julkiseen keskusteluun, jota käymällä he voivat oivaltaa asioiden eri puolet ja taustat, ymmärtää niihin vaikuttavat intressit, määritellä yhteisiä ongelmia, neuvotella ja keksiä niihin yhdessä ratkaisuja sekä päätyä näin yhteisesti tuotettuun, monitahoiseen ja pätevään tietoon maailmasta ja yhteiskunnasta.

Mitä nämä ”Julkisuuden tuottajan ohjeet” journalismilta ja toimittajilta sitten käytännössä edellyttäisivät? Näennäisen yksinkertaisesti: keskustelun virittämistä ja järjestämistä.

Sinälläänhän journalismi sisältää paljonkin keskustelua tai siltä ainakin päällisin puolin vaikuttavaa ainesta. Televisio ja radio pursuilevat ohjelmia, joissa joukko ihmisiä on kokoontunut samaan tilaan lausumaan julki mielipiteitään siitä tai tuosta aiheesta. Sanomalehtijournalismissa keskustelua on viime vuosina kokeiltu myös aineiston hankinnan menetelmänä. Kansalaisjournalistisissa hankkeissa osallistujien ryhmäkeskusteluissa esittämää on käytetty jutunteon materiaalina ja toisinaan myös virikkeenä aiheiden seurannalle ja jatkojuttujen ideoinnille. Taustalla on tutkijoiden ja joidenkin viestintäyritysten yhteinen pyrkimys elähdyttää journalismia nostamalla sen päiväjärjestyksen piiriin kansalaisten tärkeinä pitämiä aiheita.¹⁰

Jos keskustelu ymmärretään dialogiksi, jossa erilaiset yhteiskunnalliset tahot ja toimijat saavat äänensä kuuluviin mahdollisimman tasavertaisina ja jossa ne joutuvat tai pääsevät panemaan vakavasti merkille toistensa näkökulmat – vaikkapa optiomiljonääri ottamaan varteen työttömän yksinhuoltajan näkemykset maailmasta – journalismista nykyisellään löytyvän keskustelun runsaus supistuu huomattavasti. Missä määrin esimerkiksi television keskusteluohjelmissa on kyse kohtaamisista, joissa erilaisia elämänpirejä, etuja ja pyyteitä edustavat toimijat suhteuttavat käsityksensä ja arvonsa omistaan syvästi poikkeaviin näkökantoihin sekä pohtivat tältä pohjalta yhdessä ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin? Onko näille keskusteluille itse asiassa ominaisempaa, että osallistujat niissä puhuvat kukin omaan suuntaansa ja toistensa ohi?

Kuten todettua, tavallinen tapa ymmärtää keskustelu journalismin yhteydessä on nähdä journalismin esitysten virittävän keskustelua ulkopuolellaan. Tässä vastakkainasettelujen tuottaminen katsotaan usein tehokkaaksi konstiksi. Kun esimerkiksi kahden tiedetysti eri mieltä olevan toimijan välille rakennetaan asetelma, jossa he mätkivät toisiaan representaation tasolla kuonoon, esityksen uskotaan kiinnostavan yleisöä erityisesti ja virittävän sen joukossa myös keskustelua. Kuten päätoimittaja Hannu Olkinuora asiaa sanomalehteä koskien vastikään muotoili, ”lehtijutut tehdään vanhojen journalististen periaatteiden mukaisesti lukijoiden mielenkiinnon herättämiseksi. Asioiden ja ihmisten vastakkainasettelu kuuluu hyväksi koettuihin keinoihin”. Olkinuora

pohti myös, ”ehkäisevätkö vastakkaisuudet perustelujen ja uusien näkökulmien esiintulon” ja päätteli, että päinvastainen tulkinta on kohdallinen.¹¹

Vastakkainasetteluille rakentuvat jutut kuitenkin tyypistävät osapuolet tiettyihin, valmiiksi määriteltyihin ja ennalta tuttuihin asemiin ja asetelmiin, joista on mahdollista esittää vain tietynlaista, roolin mukaista puhetta. Vastakkainasetteluja jäsentävä ”riitakehys” estääkin paitsi uusien ajatusten esittämisen myös keskustelusuhteiden syntyminen jutun sisällä. Tästä johtuen yleisöltäkin tuntuisi sulkeutuvan mahdollisuus monitahoiseen tietämiseen ja oivaluksiin. Riitakehystä hyödyntävät jutut myös näyttävät tukahduttavan uusien näkökulmien keksimistä ja ainakin rakentavan keskustelun viriämistä vastaanoton suunnalla. Pikemminkin vastakkainasetteluja rakentava journalismi uusintaa ja vahvistaa ihmisten kokemusta aktuaalisista vihollisuuksista.¹²

Journalismin ja julkisen keskustelun suhteista puhuttaessa onkin kiinnitettävä enemmän huomiota journalismin omaan toimintaan julkisen keskustelun voimavarana ja sen käymisen paikkana. Varsinainen haaste on tällöin yhtäältä siinä, millaisia julkista keskustelua edesauttavia toimintatapoja journalismi kykenee kehittämään ja toisaalta siinä, kuinka journalismin esitykset voisivat toimia itsessään julkisen keskustelun diskursiivisina tiloina.

Kulttuurisessa vastaanottotutkimuksessa on pantu merkille, että ryhmään perustuva tutkimustilanne voi tarjota osallistujille heiltä siihen saakka puuttuneen foorumin ottaa kantaa asioihin ja kehitellä näkemyksiään puolijulkisesti.¹³ Vastaava havainto on tehty kansalaisjournalismihankkeissa, joissa keskustelujen anti ei ole rajoittunut siihen, että toimittaja on saanut niistä jutunjuurta ja lehti täytteekseen kiinnostavia sisältöjä. Kokeiluja toteuttamassa olleen tutkijan kanta on, että tällaisiin julkisiksi miellettyihin keskusteluihin osallistuminen voi toimia ihmisille keinona sekä selvittää, mitä he tietävät että mitä he oikeastaan haluavat.¹⁴ Ryhmäkeskustelut saattaisivatkin toimia samalla kertaa sekä journalistisen aineistonhankinnan menetelmänä että journalismin kansalaisille järjestäminä julkisuustilanteina.

Mitä tulee journalismin esitysten keskusteluluonteeseen, sitä sivuttaessa tuodaan sekä tutkijoiden että toimittajien suunnalta silloin tällöin esiin kantaa, että tiettyä aihetta tietyllä aikavälillä käsittelevien juttujen jatkumossa olisi kyse keskustelusta. Aihelmien rinnastaminen keskusteluun on sinänsä järkevää. Se kuitenkin sijoittaa vastuun keskustelusta yleisön kontolle sikäli, että yleisön tulisi osata tehdä keskustelun puheenvuoroina toimivien yksittäisten juttujen väliset kytkennät. Toki näitä kytkentöjä olisi mahdollista nostaa nykyistä enemmän esiin myös juttujen tasolla. Yksi keino voisi olla, että jutuissa tuotaisiin avoimesti näkyviin jutun tekemisen prosessia kertomalla esimerkiksi perusteet, joiden nojalla niiden julkisuustilaan päästetyt esiintyjät on kulloinkin valittu.

Julkisuuden lähtökohdasta erityisen kiperä kysymys koskeekin sitä, miten yksittäiset jutut olisi mahdollista rakentaa dialogisesti. Tiedonvälitysjournalismin vakiintuneista käytänteistä ja lajityypeistä ei ole tässä juuri apua, pikemminkin päinvastoin. Journalistisessa esittämisessä vallalla oleva ”kehys ja kärki”-menetelmään lyö ennalta lukkoon kulloistakin aihetta puitteistavan tulkinnan ja sitä jäsentävän näkökulman, nimeää niiden pohjalta itsestäänselvästi aiheesta julkisesti tietämään oikeutetut tahot sekä määrittelee näille valmiit roolit, joista esittää ennakoitavissa olevaa puhetta. Mikä oleellisinta, keskustelusuhteiden synnyttäminen juttuun valikoitujen esiintyjien välille ei ole tiedonvälitysmallissa edes tarkoitus. Enimmillään sen pohjalta tuotettujen juttujen tilassa tapaakin rakentua monien yhteen suuntaan puhuvien äänten monologi.¹⁵

Kohti kysyvää ja keskustelua järjestävää journalismia

Dialogisen journalistisen esityksen rakentaminen edellyttää keskustelun idean soveltamista koko jutun tekemisen prosessiin alkaen aiheen hahmottamisesta ja ulottuen aineiston tuottamiseen ja jutun koostamiseen. Missä toimittaja tiedonvälitysmallia hyödyntäessään valitsee käsillä olevalle aiheelle enemmän tai vähemmän automaattisesti merkityskehysten ja ryhtyy toteuttamaan siihen perustuvia tietolähde- ja muita valintoja, siinä hän dialogista juttua tehdessään omaksuu roolin määrätietoisena keskustelun järjestäjänä. Keskustelua aktiivisesti järjestävä ote on tärkeä etenkin aineiston tuottamisvaiheessa, sillä vuoro-vaikutus on yhteiskunnassa rakentunut tavalla, joka ehkäisee julkisten keskustelusuhteiden spontaania viriämistä. Niiden synnyttäminen vaatiikin toimittajalta viestinnän hierarkkisten ja lokeroivien käytäntöjen kyseenalaistamista ja uskallusta myös tietoisesti puuttua niihin.

Käytännössä keskustelun idean soveltaminen jutunteossa tarkoittaa muun muassa sitä, että toimittaja pohtii aluksi, mistä kulloisessakin asiassa tai ongelmassa on oikeastaan kysymys, millaisiin laajempiin yhteyksiin se liittyy, ketkä ovat osapuolia – keille asia kuuluu, keitä se koskettaa tai kiinnostaa – ja keillä näin ollen tulisi olla asiassa julkinen puheoikeus. Tämän asianosaisten kartoituksen jälkeen hän lähtee miettimään, millaisia kysymyksiä kultakin osapuolelta on syytä kysyä sekä millaisiin keskustelusuhteisiin heidät tulisi jutun julkisuustilassa saattaa. Kohtaamisia tulisi järjestää sellaisten tahojen välille, jotka eivät – vallan vakiintuneiden rakenteiden ja niihin kietoutuvien viestintäkäytäntöjen vuoksi – yleensä julkisesti kohtaa.

Kysymyksillä on monessakin mielessä oleellinen osuus dialogisen jutun rakentamisessa. Ensiksikin se, mitä toimittaja aihetta hahmottaessaan keksii ky-

syä itseltään, on ratkaisevaa osapuolten valinnan kannalta. Toisaalta se, millaisia kysymyksiä hän eri osapuolille esittää ja millä tavoin, ratkaisee pitkälti sen, kuinka keskustelevalta jutusta voi ylimalkaan rakentua. Yksi keino tuottaa dialogisuutta on, että toimittaja esittää yksien osapuolten kysymyksiä toisille osapuolille sen sijaan, että hän esittää pelkästään omia kysymyksiään kaikille. Tämä koskee paitsi aineiston tuottamista myös jutun koostamista, sillä eri osapuolten samanaikainen läsnäolo jutun tilassa ei vielä välttämättä tuota niiden välille keskustelusuhdetta.

Myös vastaanoton suunnalla juuri kysymys kysymyksistä näyttäytyy oleelliseksi journalismin julkisen suorituksen kannalta. Julkison näkökulmasta journalismi ei esimerkiksi tunnu vievän eteenpäin ihmisten tärkeinä pitämiä kysymyksiä eikä vaativan niihin vastauksia asioista vastuullisilta tahoilta. Toimittajat eivät toisin sanoen käytä journalismin julkista kysymisoikeutta haastakseen vallakkaita tahoja ihmisten kaipaamalla tavalla mukaan julkiseen keskusteluun.¹⁶ Myös journalismin esitysten haluttaisiin niiden ympäriryöryä hiotun pinnan sijasta olevan rosoisempia ja jättävän kysymyksiä avoimemmin näkyviin. Ylimalkaan haastavilla kysymyksillä eturistiriidat ja valtasuhteet näkyviksi tekevä journalismi näyttäytyy julkison kannalta tasapuolisemmaksi ja reilummaksi kuin laitostuneita ja vallakkaita faktoja näennäisen neutraalisti ja ilmoitusluontoisesti kirjaava journalismi.¹⁷

Kysymättä ja näkymättä jäävissä kysymyksissä kiteytyy tiedonvälitysmalliin nojautuvan journalismin kyvyttömyys synnyttää julkisia keskustelusuhteita ja toimia näin monitahoisen ja uutta keksivän tietämisen kulttuurisena alustana. Tämä journalismin perusongelma julkisuuden tuottajana ei katoa mihinkään, vaikka ammattikunnan edustajat kuinka toistelisivat – Helsingin Sanomien päätoimittajan tapaan – että journalismin kunnianhimoisin tehtävä on aina vain tiedon välittäminen ja vanhoisivat pyhästi journalismin lunastavan yleisölle ”antamansa vakuutuksen tarjota tietoa, joka tekee maailmasta helposti ymmärrettävän”.¹⁸ Tiedonvälitysmanttran hokeminen ei myöskään tarjoa kovin tukevia matkaeväitä tilanteessa, jossa uusi viestintätekniikka avaa aivan uudenlaisia mahdollisuuksia vaihtoehdoisen, ruohonjuuritasolta lähtevän kansalaisjulkisuuden tuottamiselle.

Seija Ridell

YTT, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto

Viitteet

- 1 Tv- uutisten melodramatisoitumisella viitataan siihen, meikäläisissä tv-uutisissa muutaman viime vuoden kuluessa tapahtuneeseen kehitykseen, jonka myötä laajityypin perinteiseen päähenkilövalikoimaan ja merkittävien uutisten aiheeksi on politiikan ja talouden harvaliston ohella otettu yhä näkyvämmiin viihdeteollisuuden julkisten tekemisiä – formulakuskien osakisavoitoista kulissikuninkaal-

listen häihin ja hautajaisiin. Ns. tavallisten ihmisten asemaa uutisissa melodramatisoituminen ei sitä vastoin ole juurikaan muuttanut, vaan heidän tehtävänään on edelleenkin lähinnä kuvittaa uutisointia uhrin, surijan, kadummiehen ja -naisen tai – nykyisin yhä useammin – kuluttajakansalaisen roolissa. Melodramatisoitumiskehitys näkyy myös uutisten kuvakielessä mm. saippuaoppoeroista tutun erikoislähikuvan lisääntyneenä käytönä.

Oleellista lajityypin muutoksessa on, että se on pikemminkin vahvistanut kuin horjuttanut uutisissa tuotettavaa läpinäkyvän ikkunamaisuuden vaikutelmaa ja siten lajityypille ominaista katsojien vaihtoehdotonta puhuttelua (ks. Ridell 1998). Samaan aikaan kun melodramaattinen uutiskerronta tarjoaa yleisölle eläytymispintoja, sitä nimittäin jäsentää asioiden laajemmat yhteydet hämärtävä psykologisoiva tulkintakehyks. Se palauttaa asioiden syyt ja seuraukset universaalisiin-inhimillisiin maailman selityksiin, joiden pohjalta yhteiskunnalliset suhteet ja rakenteet näyttäytyvät kohtalonomaisten voimien tuottamiksi.

Melodramatisoituminen ei toisaalta ole muuttanut myöskään uutisten tapaa esittää spesifi sosiaalinen toiminta irrallisena sen laaja-alaisista vaikutuksista. Siten vaikkapa hirmumyrskyt ja kaatosateet uutisoidaan mystisinä luonnonkatastrofeina yhdistäen niiden taustalla ainakin osittain vaikuttava ilmastomuutos arkisiin käytäntöihin ja valintoihin satunnaisesti ja abstraktisti ”ihmisen yleensä” luontoa muuttavan toiminnan tasolla. Kytkeäntöjen välttäminen vaikkapa autoilun ja ilmaston lämpenemisen välillä liittyy viestintäteollisuuden kaupalliseen toimintalogiikkaan, jolle kuluttajien haavautuminen oman toimintansa haitallisiin seurauksiin ja sen mahdollisesti aikaansaama kulutustotumusten muuttaminen tuottaisivat vakavan uhan.

- 2 Ks. esim. Jensen (1986, 1990); Dahlgren (1988); Crigler & Jensen (1991); Lewis (1991); Hagen (1992); Ridell (1998).
- 3 Ridell (1997).
- 4 Berelson (1949).
- 5 Pietilä (1967).
- 6 Ks. eri Euroopan maiden (englanniksi käännettyjä) journalistien eettisiä ohjeita Internet-osoitteessa www.uta.fi/ethicnet/
- 7 Kunelius (1999a, 40).
- 8 Vrt. Renvall & Reunanen (1999).
- 9 Kulttuuriset vastaanottotutkimukset kuitenkin osoittavat, että etenkin uutiset eivät juuri herätä ihmisisä keskustelua.
- 10 Kotimaisista kansalaisjournalismikokeiluista ks. Heikkilä & Kunelius (1999), Heikkilä (1999) ja Kunelius (1999b).
- 11 Hannu Olkinuora, Siltojen rakentaja. Aamulehti (Kronikka) 30.10.99.
- 12 Tamperelaista Aamulehteä koskevassa lukijatutkimuksessa kävi ilmi, että se pinttynyt vastakainasettava tapa, jolla lehti esittää toisilleen aktiiviset kaupunkilaiset ja kaupungin päättäjät on omiaan syventämään näiden kahden ryhmän välille Tampereella vakiintunutta epäluuloa ja luottamuspulaa (ks. Ridell 1999).
- 13 Ks. esim. Press & Cole (1994).
- 14 Kunelius (1999a, 49).
- 15 Monologisuuuden asteessa on journalististen lajityyppien välillä suuriakin eroja tiedonvälitysmallia puhtaimmillaan edustavan uutisen salliessa keskustelua vähiten. Journalismin keskustellevuutta voidaan tarkastella myös välinetasolla. Esimerkiksi sanomalehden julkisuustila on nykyisellään lokeroitunut keskustelusuhteita ehkäisevästi niin, että lehden ”vakavasti otettavaa” tilaa – kuten juuri uutissivuja – hallitsevat viranomais- ja muiden vallakkaiden tahojen näkökulmat, kun taas ”tavallisten ihmisten” mielipiteet on karsinoitu yleisöosastoon. Sikäli kuin keskustellevuutta lehden yksittäisen numeron sisällä syntyy, kyse näyttää usein olevan sattumasta.
- 16 Kriittinen journalismitutkimus on kiinnittänyt paljon huomiota siihen, kuka journalismissa saa tai ei saa ääntään kuuluviin ja tuonut tässä yhteydessä esiin sisäänpäästettyjen äänien vähäisyyttä ja elistisyyttä. Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että vaikeneminen journalismissa voi olla myös vapaaehtoista – tarkoituksellista jättäytymistä julkisuuden ulkopuolelle ja kieltäytymistä vastaanomaan etenkin tietyistä näkökulmista esitettyihin kysymyksiin. Tältä kannalta oleellista on, kenen ei tarvitse osallistua – ja ketä toimittajat eivät edes hättele osallistumaan – julkiseen keskusteluun silloinkaan, kun se käsillä olevan asian kannalta olisi mitä oleellisinta. Näyttäisikin siltä, että yhtä lailla kuin puhumaan pääsy journalismissa on helpompaa vallakkaille tahoille ja toimijoille, myös julkinen vaikeneminen on valtaa.

- 17 Ks. Ridell (1999, 24 - 26).
- 18 Janne Virkkunen, Lehti tehdään lukijoitansa varten. Helsingin Sanomat (ylänurkkakirjoitus) 16.11.1999.

Kirjallisuus

- Berelson, Bernard (1949)
What missing the newspaper means. Teoksessa P. Lazarsfeld & F. Stanton (eds.): Communication Research 1948 - 1949. New York: Harper & Brothers.
- Crigler, Ann N. & Jensen, Klaus Bruhn (1991)
Discourses on politics: talking about public issues in the United States and Denmark. Teoksessa Dahlgren, Peter & Sparks, Colin (eds.): Communication and Citizenship. London & New York: Routledge, 176 - 192.
- Dahlgren, Peter (1988)
What's the meaning of this? Viewers' plural sense-making of TV news. Media, Culture & Society 10(3): 285 - 301.
- Hagen, Ingunn (1992)
News Viewing Ideals and Everyday Practices: The Ambivalences of Watching 'Dagsrevyen'. University of Bergen: Department of Mass Communication, Report 15.
- Heikkilä, Heikki (1999)
Ohuesta journalismista vankkaan journalismiin: Julkison tuottamisen mahdollisuuksista ja rajoista kansalaisjournalismissa. Tiedotustutkimus 3(22): 60 - 74.
- Heikkilä, Heikki & Risto Kunelius (1999)
Pelkkä asenne ei riitä. Kansalaisjournalismi kehitysprojektina suomalaisissa sanomalehdissä. Teoksessa Maasilta, Mari (toim.): Journalismin muutoskaruselli. Tampereen yliopisto: Journalismin tutkimusyksikkö, 102 - 123.
- Jensen, Klaus Bruhn (1986)
Making sense of the news. Aarhus: Aarhus University Press.
- Jensen, Klaus Bruhn (1990)
The politics of polysemy: television news, everyday consciousness and political action. Media, Culture & Society 12(1): 57 - 77.
- Kunelius, Risto (1999a)
Journalismista keskusteluun ja takaisin. Lähiöjournalismihankkeen loppuraportti. Tampereen yliopisto: Journalismin tutkimusyksikön raportteja.
- Kunelius, Risto (1999b)
Journalismi keskustelun tiellä. Tiedotustutkimus 3(22): 42 - 59.
- Lewis, Justin (1991)
The Ideological Octopus. New York & London: Routledge.
- Pietilä, Veikko (1967).
Iltatuulen viesti. Teoksessa T. Hämäläinen (toim.): Sivuaäniä. Otava, 23 - 35.
- Press, Andrea & Elizabeth Cole (1994)
Women Like Us: Working-Class Women Respond to Television Representations of Abortion. Teoksessa Cruz, Jon & Lewis, Justin (eds.): Viewing, Reading, Listening. Boulder etc.: Westview Press, 55 - 80.
- Renvall, Mika & Esa Reunanen (1999)
Yhteisö totuutta metsästäessä: journalismi julkisen keskustelun kehyyksenä. Tiedotustutkimus 3(22): 76 - 91.
- Ridell, Seija (1997, kesä)
Seuraan uutisia, olen siis olemassa. mediaVIRTUOOSI, 18 - 24.
- Ridell, Seija (1998)
Tolkullistamisen politiikkaa: televisioutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta. Acta Universitatis Tampensis 617.
- Ridell, Seija (1999)
Lehti lukijoidensa puntarissa: Aamulehti yleisöryhmän arvioitavana. Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikön raportteja.